

ҲОЗИРГИ НЕМИС ТИЛИДА ИЛОВАЛИ ЭЛЕМЕНТЛАРНИНГ СТРУКТУР ЎЗИГА ХОСЛИКЛАРИ

*Л.Б.Каримова (СамДЧТИ магистранти),
проф.М.Б.Бегматов (СамДЧТИ)*

Аннотация. Ушбу мақола ҳозирги замон немис тилида иловали элементларнинг структур ўзига хосликларини баён қилишга бағишланган. Немис тилида синтактик алоқаларнинг турли хил бўлиши, иловали элементларнинг структура жиҳатдан ҳар хил шаклланишини ёритиб берган.

Калим сўзлар: Иловалиэлемент, синтактик алоқа, коммуникатив функциялар, предлог, датив келишиги, мантиқийўрғу, стилистик хусусият.

Иловали элементларга хос бўлган хусусиятлар таҳлил қилинаётган илова конструкция компонентлари ўртасидаги синтактик алоқалар қуйидагича ифодаланади: биринчидан, асосий ифода вазифасини бажариб келувчи бош бўлақларнинг яхлитлиги билан; иккинчидан, синтактик бошқарув йўли билан; учинчидан эса, ашч бириктирувчи боғловчисининг иштироки билан. Немис тилида синтактик алоқаларнинг турли хил бўлиши, шунингдек, иловали элементларнинг структура жиҳатдан ҳар хил шаклланиши, уларнинг коммуникатив функцияларига ҳам маълум даражада таъсир қилади. Коммуникатив функциялар аниқлаштириш, тўлдириш, изоҳлаш каби маъно хусусиятлари доирасидан чиқиб, баъзи бир бошқа жиҳатларга ҳам эга бўлади. Немис тилида иловалиэлементларбирикишусулига кўра икки хил кўринишга эга:кетмакетвапараллел.

Bei предлоги билан ифодаланиб келувчи иловалиэлементлар иштирок этган илова конструкцияларни кўриб чиқамиз:

1. Wie wird das erst werden bei zweihundert Metern. Bei dreihundert [Herbert Otto 1972: 151].

2. Nun war es ein Gespräch über Freiheit, die der einzelne hat oder nicht hat. Und da sind Grenzen gesetzt. Müssen gesetzt sein. Überall. Bei uns andere als drüben [Herbert Otto 1972: 51].

3. Er, Toms hatte immer einen klugen Vater zur Seite gehabt und eine kluge Mutter. Die ließen ihn nicht aus den Augen. Beim Lernen und beim Lesen und auch nicht beim Spielen [Seghers Anna 1971: 401].

4. Die sowjetischen Sturmtruppen treiben unsere Infanteristen hugelab vor sich her. WiebeimSandkastenspiel [Hofe Günter 1976: 381].

5. Blut ist nur mit Blut abzuwaschen. So heißt es doch. Auch bei der SS [10,388].

6. Toni bremste, irgendwie beunruhigt: “Aber Elle”-, und sie horchte zugleich auf Heinz Antwort: “Klar. Beiunsauch [Seghers Anna 1971: 157].

Немис тилида датив келишигини талаб қилувчи bei предлоги билан ифодаланиб келувчи иловали элементлар mit ва von предлоглари билан ифодаланиб келган иловали элементларга хос бўлган барча хусусиятларни такрорлаш билан бир қаторда, ўзига хос бўлган хусусиятга ҳам эга, Бу хусусият4-рақамли мисолда келтирилган иловали элементларнинг қўшимча маъно хусусияти билан характерланади. Уларнинг бундай қўшимча маъно хусусиятлари иловали элементлар томонидан асосий ифодага билдириляётган маънони қиёслаш жараёнида уни янада кучайтиради, таъсирчанлигини оширади. Натижада иловали элементларнинг стилистик роли ҳам маълум даражада ошади.

Датив келишиги орқали бошқариладиган mit, von ва vorbei предлоглари билан ифодаланиб келувчи иловали элементларнинг барча функциялари innerhalb предлоги билан келувчи иловали элемент намунасида такрорланиши мумкин. Шу ўринда немис

тилида предлог билан келувчи иловали элементларнинг тахлилига ўтишдан олдин қуйидаги фикрларни таъкидлаш жоиз деб ҳисоблаймиз. Немис тилидаги in предлоги, auf, über, zwischen предлоглари билан биргақўлланилиши мумкин.

Аммо, биз қуйидаги in, auf, über, unter, ва von каби предлогларнинг илова конструкция таркибида бажариб келаётган синтактик вазифаларини эътиборга олган ҳолда таҳлил қилишни лозим топдик.

In-предлоги билан келувчи иловали элементлар

Энди in -предлоги билан ифодаланиб келувчи иловали элементлар ўзларининг гапдаги ёйилиш даражаси бўйича mit, von, in предлоглари билан ифодаланиб келувчи иловали элементлардан кейин туради. Бу предлоглар ҳам илова конструкциянинг турли хил мазмунга эга бўлган структуравий гуруҳларини ҳосил қилишда бевосита иштирок этадилар. Фикримизнинг исботи сифатида қуйидаги илова конструкциялар тахлилига эътибор қаратайлик:

1. Altdorfer beschloß, diesen Fall aufzugreifen. In aller Ruhe [Hofe Günter 1976: 207].

2. Aber sie werden sich versammeln und eine Erklärung beraten. In dieser Gruppe [Herbert Otto 1972: 50].

3. Somit habt Ihr Gelegenheit Eure bösen Taten zu beweinen und nicht mehr zu wiederholen. Im Namen des Herren [Elgers Paul 1972: 355].

4. “Bevor ich zur Front ging, war ich Student. Im fünften Semester” [Flegel Walter 1976: 203].

5. Der andere, so sagt er, sei in Sicherheit. In Sicherheit [Bredel Willi 1981: 340].

6. “Ja, überall ein bißchen drap. Aber nur in der Liebe” [Seghers Anna 1971: 179].

In предлоги билан келувчи иловали элементларнинг қўшимча маъно хусусиятлари mit, von каби предлоглар билан ифодаланиб келган иловали элементларнинг коммуникатив функцияларидек турли хил ўзига хос хусусиятларга эга. Жумладан, ўрин-жой аниқлик, пайт, шунингдек ички хиссиётлар каби нозикликларга эга. Шунинг учун ҳам, иловали элементлар томонидан асосий ифода ёки унинг бирон-бир компонентларининг мазмунига нисбатан билдирилаётган ва конкретлаштириш, изоҳлаш, тўлдириш, аниқлаш, умумлаштириш каби белгиларга эга бўлган қўшимча маъно доимо мантикий урғу олади ва алоҳида таъкидланади, Чунки иловали элементларнинг қўшимча маъно берувчи янги хусусиятлари илова конструкция доирасида мавжуд бўлган барча маънолардан устун туради, ш у сабабли иловали элементнинг алоҳида бир синтактик – стилистик бирлик сифатида шаклланиб келишига имконият яратади. Иловали элементнинг табиатига хос бўлган бундай хусусиятлар илова ҳодисасини ўрганишга бағишланган кўплаб илмий ишларда алоҳида таъкидланади.

ҲИДОАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎХАТИ:

1. Турсунов Б.Т. Присоединение как особый тип синтаксической связи. Докт.дисс. Санкт-Петербург, 1993.-465с.

2. Begmatov M. Infinitive Verbs and Their Grammar Functions in German Language // European journal of innovation in nonformal education. – 2021. – Т. 1. – №. 2. – С. 51-53.

3. Elgers Paul. Jungfrau Johanna. Erster Teil. Greifenverlag zu Rudolstadt, 1977. 371 S.

4. Seghers Anna. Das Vertrauen. Aufbauverlag Berlin und Weimar, 1971, 455 S.

5. Flegel Walter. Ein Katzensprung. Militärverlag der Deutschen Demokratischen Republik, Berlin, 1976. 251 S.

6. Hofe Günter. Roter Schnee. Verlag der Nation Berlin, 1976. 512 S.

7. Kilichboevich, Jumaev Orifjon, and Mitanova Shakhlo Nematullaevna. "Different views on the essence of separation and accession". *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal* 11.5 (2021): 376-380.